

Egy elfelejtett nemzetközi folyóirat a Trianon utáni Magyarországon – a *Palaeontologia Hungarica*

KÁZMÉR Miklós

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Őslénytani Tanszék, Budapest
E-mail: mkazmer@gmail.com

A forgotten international journal in post-Trianon Hungary – Palaeontologia Hungarica

Abstract

The *Palaeontologia Hungarica* was an international palaeontological journal, published between 1921 and 1927 in Budapest. Edited by István MAJER, assistant professor at Pázmány Péter University in Budapest, co-edited by palaeontologist Franz NOPCSA and zoologist Géza Gyula FEJÉRVÁRY, both scientists of world renown. We seek answers to the questions: (1) what endeavours created the journal and (2) what circumstances led to its disappearance, (3) how could a dilapidated Hungary create and maintain a world-class scientific journal, even for a short time.

Keywords: palaeontology, scientific contacts, scientific journal

Összefoglalás

A *Palaeontologia Hungarica* nevű nemzetközi őslénytani folyóirat 1921–1927 között jelent meg Magyarországon, neves nemzetközi szerzőgárdát felsorakoztatva. A szerkesztő, MAJER István, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem adjunktusa, társszerkesztői NOPCSA Ferenc paleontológus és FEJÉRVÁRY Géza Gyula zoológus, mindkettő világhírű a maga szakterületén. Arra keressük a választ, hogy milyen igények hozták létre a folyóiratot, és milyen okok vezettek megszűnésére; hogyan jelenhetett meg a koldusszegény Magyarországon egy világszínvonalú tudományos folyóirat, ha csak rövid időre is.

Tárgyszavak: őslénytán, tudományos kapcsolatok, tudományos folyóirat

Bevezetés

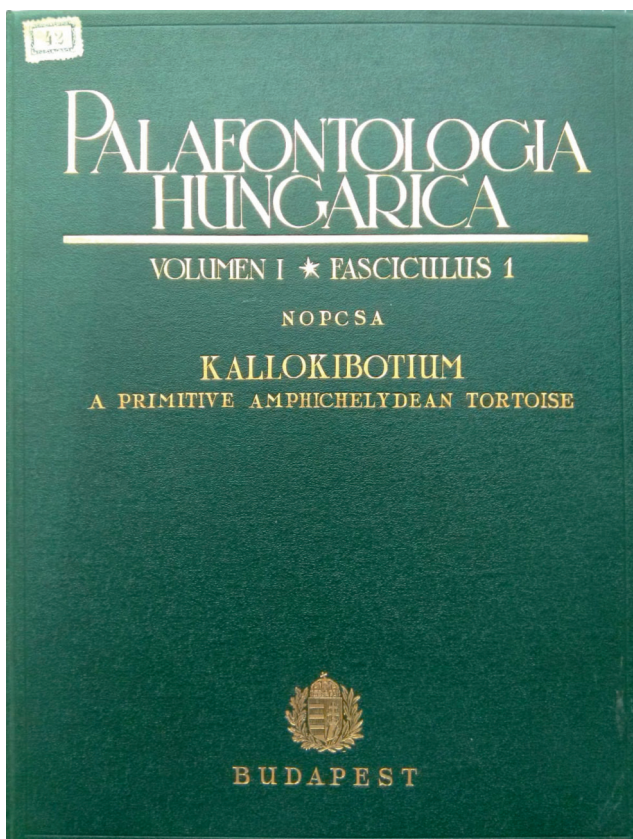
A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Tanszékének könyvtárában évtizedeken át rejtőztek egy folyóirat számai. A fólió méretű *Palaeontologia Hungarica* füzetait – terjedelmükhöz mérten – szokatlanul elegáns, szinte már luxuskivitelű egészvászon-kötés védte. A zöld vászon arany betűk adták a világ tudtára, hogy a folyóirat melyik kötete és füzete rejtőzik a fedél alatt, sőt – még szokatlanabban – a szerzőt és címet is dombornyomással tüntették fel. A borító alján pedig a koronás államcímér és a kiadás helye, Budapest látható (1. ábra).

A belíven feltüntetett évszám 1921–1923 volt. Hogyan jelenhetett meg a trianoni tragédiából éppen csak kikászál-

lódni kezdő országban egy luxuskivitelű tudományos folyóirat – mint majd látni fogjuk – a gazdag külsőhöz illő, világszínvonalú tartalommal? Milyen erők hozták létre, és milyen körülmények nem engedték meg fennmaradását? Erre próbálunk választ keresni ebben a rövid tanulmányban.

Új folyóiratok Trianon után

A trianoni országvesztés után elszakadtak a folyóiratok szerzői, kiadói és olvasói egymástól. A nyomdai költségek emelkedése, a korona 1926-ban tetőző inflációja mind-mind arra vezetett, hogy a folyóiratok terjedelme radikálisan lecsökkent (a *Földtani Közlöny* az 1921–1922-es összevont

1. ábra. A *Palaeontologia Hungarica* nyitó tanulmányának borítója. A különnyomatként (is) megjelent tanulmány szokatlanul elegáns módon, keménynyomtatás vászonkötést kapott, gazdag arany feliratozással

Figure. 1. Cover of the first issue of *Palaeontologica Hungarica*. Note the unusual cloth boards binding, indicating the full title in golden print

évfolyammal a világháború alatt mindössze egytizedére zsugorodott!), sok közülük meg is szűnt. A Magyarhoni Földtani Társulat alaptökeje nem jövedelmezett, a tagok nagy része az országhatáron kívülre került, az így befolyó jövedelem még az állami támogatással és pártfogói segítséggel sem volt elegendő a *Közöny* megjelentetésére. Szükséges a földtani kutatásoknak anyagi előnyeit élvező iparvállalatok támogatása is – vázolta a szomorú helyzetet MAURITZ Béla, a Társulat elnöke (MAURITZ 1925: 10).

Ebben a helyzetben, a bethleni konszolidáció menetébe illeszkedve, de merőben új koncepcióval lépett fel KLEBELSBERG Kunó, előbb mint belügy-, majd egy évre rá mint válás- és közoktatásügyi miniszter. A katonailag vesztes, a békeszerződés sokféle korlátjaival gúzsba kötött országot a kultúra előmozdításával kívánta felrázni, emelkedő pályára állítani. Állami erőforrásokat is bevetett magas színvonalú kulturális orgánumok létrehozására. Így született meg 1923-ban a *Napkelet* című irodalmi és kritikai folyóirat. A lapot – címével is jelezve – a *Nyugat* ellenpólusának szánták (TÓTH-BARBALICS 2004). Klebelsbergnek szívügye volt a tudományos folyóiratok megjelentetése és a tudományos könyvkiadás fellendítése is. Egy új tudományos folyóirat, a *Levéltári Közlemények* 1923-as születésénél maga is ott bábáskodott mint a Magyar Történelmi Társulat elnöke (KLEBELSBERG 1922).

A *Palaeontologia Hungarica*

A születés

A *Palaeontologia Hungarica* első megjelenésének körülményeiről egyelőre kevés az írott információ. Egy évekkel későbbi újságcikk enged némi bepillantást a kezdetekbe (ANONYMUS 1930). Ezek szerint MAJER István – a Budapesti Tudományegyetem Őslénytani Tanszékének adjunktusa – minden saját pénzét belefektette az első kötet kiadásába. A másodikhoz NOPCSA Ferenc bárótól, a világhírű paleontológustól kért és kapott 27 millió korona kölcsönt, amelyet azonban nem tudott – halasztás után sem – visszafizetni. NOPCSA kemény hangú írásbeli felszólítását becsületsértés perben utasította vissza, melyet meg is nyert. Nincs róla tudomásunk, hogy a kölcsön ügye végül is rendeződött-e.

Külcsein

Az Őslénytani folyóiratoknál nem ritka a fólió méret, az A4-esnél is nagyobbra vágott oldal (esetünkben 32 cm a gerincmagasság) és a hasonlóan nagy tükör. Az ábrázolni kívánt ősmaradványok esetenkénti nagy mérete szinte megköveteli ezt. Még ma, uniformizáló korunkban, a *Palaeontologia Hungarica* megjelenése után egy évszázaddal is léteznek fólió méretű folyóiratok. Elég csak a stuttgarti *Palaeontographica* két sorozatára vagy a Pisában megjelenő *Bolettino Italiana di Paleontologia* impozáns kötetekre gondolnunk.

A már méretüknél fogva is tiszteletet parancsoló füzetek a Váci Királyi Országos Fegyintézet könyvnyomdájában készültek. Itt szedték és nyomták a szöveget, és itt készültek a szövegközi ábrák kliséi is. A szöveget követő fényképtáblákat a táblamagyarzatokkal szemben fekvő oldalra kézzel ragasztották be. (Ezért a táblamagyarzatok folytatólagos római oldalszámozása minden táblánál megszakad.) Ezek a táblák az I. kötet számára a Werner & Winter, G. m. b. h., Frankfurt a. M. műhelyében készültek, a II. kötethez pedig a Kunst- und Werbedruck G. m. b. H. Esslingen am Neckarbeli nyomdájában. A táblák nagy száma (részletesen lásd a mellékletben) minden bizonnyal vonzó volt a folyóiratban publikálni kívánó szerzők számára.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karának könyvtárában őrzött valamennyi példány, melyeket megvizsgáltam, különnyomat, amit a címlap is jelez. Minden füzet külön-külön zöld vászonkötést kapott. A címlapon a folyóirat nevén, a kötet- és füzet számon kívül – szokatlan módon – a szerző vezetéknevét és a (rövidített) címet is feltüntették mintegy önálló kötetként, monográfiaként mutatva be a bekötött füvet. Erre nem egy közülük valóban rá is szolgált.

Belbecs

Kik a szerkesztők? MAJER István (1887–1953), aki az 1917 (LŐRENTHEY Imre váratlan halála) és 1947 (TELEGDI ROTH Károly kinevezése) között professzorral be nem töltött

Őslénytani Tanszék adjunktusa.¹ A Börzsöny harmadidőszaki rétegtanáról és paleolit barlangi medvékről szóló rövidebb tanulmányai jelentek meg a *Földtani Közlönyben*. A *Palaeontologia Hungarica* szerkesztésének megkezdésével szinte egy időben a *Földtani Közlönyből* éppen kivált *Hidrológiai Közlemények* szerkesztését is elvállalta. Csak 1927-ben derült fény arra, hogy feladatainak elhanyagolásán túl anyagi és egyéb visszaéléseket is elkövetett. PAPP Károly tanszékvezetőnek csak 1929-ben sikerült megszabadulnia tőle (SZEITZ 2003: 389). További pályafutásáról TASNÁDI KUBACSKA (1970: 54–64) közölt anekdotikus részleteket.

MAJER maga is törekedett arra, hogy az általa szerkesztett folyóiratban publikáljon. A II. kötetbe tervezett egy nagyobb lélegzetű tanulmányt az általa a kosdi eocén szénbánya feküretegeiben felismerni vélt felső kréta dinoszaurusz-koprolitokról (MAJER 1923: 114 és TASNÁDI KUBACSKA 1970: 64). Ez azonban – tudtommal – nem valósult meg.

A folyóiratnak két társszerkesztője volt, NOPCSA és FEJÉRVÁRY. NOPCSA Ferenc (1877–1933) paleontológus (FÓZY 2000), a mezozoos fosszilis gerincesek világszerte ismert szakértője, geológus, az albanológia megteremtője. FEJÉRVÁRY Géza Gyula (1894–1932), a Magyar Nemzeti Múzeum herpetológiai gyűjteményének őre, a hüllők (paleo)biológiájának világszerte ismert kutatója.

Kik voltak a többnyire illusztris szerzők? Othenio ABEL (1875–1946), abban az időben a bécsi egyetem őslénytani professzora, a paleobiológia tudományágának megteremtője, NOPCSA közeli barátja. Kurt EHRENBURG (1896–1979) bécsi paleontológus, ABEL tanítványa és asszisztense, majd utóda a bécsi egyetem professzori székében. FEJÉRVÁRY-LÁNGH Aranka Mária, FEJÉRVÁRY felesége, a Magyar Nemzeti Múzeum kétéltűgyűjteményének vezetője. Friedrich VON HUENE (1875–1969) tübingeni paleontológus, a paleozoos és mezozoos gerincesek világszerte ismert specialistája. Henry Fairfield OSBORN (1857–1935) a New York-i *American Museum of Natural History* elnöke, gerincespaleontológus, mezozoos dinoszauruszok és pleisztocén nagyemlősök specialistája. Sok más csoport mellett ő írta le a *Tyrannosaurus rexet* is. PONGRÁCZ Sándor (1888–1945) zoológus, a Magyar Nemzeti Múzeum állattárának munkatársa. Többek között fosszilis rovarokat tanulmányozott. Rudolf RICHTER (1881–1957), a paleontológia professzora a frankfurti egyetemen. Később ő írta a *Treatise on Invertebrate Paleontology* trilobitákról szóló kötetét. Georg SCHÖNFELD (1878–1926) drezdai tanár, a mezozoos és kainozoos fosszilis fák kutatója. Pjotr Petrovics SZUSKIN (1868–1928), szentpétervári zoológus, a fosszilis és recens madarak, kétéltűek és hüllők kutatója, az orosz akadémia alelnöke. David Meredith Seares WATSON (1886–1973), az állattan és az összehasonlító anatómia professzora a londoni *University College*-ban, paleobotanikus és a Gondwana-gerincesek szakértője.

A folyóiratnak a kezdetektől elfogadott nemzetközi voltát nem csak a kéziratot beküldő kutatók hat országra kiterjedő domicíliuma határozta meg. OSBORN amerikai volta ta-

lán kisebb távolságot jelentett akkoriban, mint SZUSKIN szovjet állampolgársága. A tübingeni VON HUENE úgy gondolta, hogy addigi – későbbi expedícióit megelőző, nagyrészt amatőröktől beküldött anyagokon alapuló – kutatásait összefoglaló monográfiáját legcélszerűbben egy magyar kiadású folyóiratban jelentetheti meg.²

Botladozás és megszűnés

A *Palaeontologia Hungarica* állandó késésekkel küzdött. Ezeket részben a szerzők késedelme, részben MAJER hanyagsága, részben a pénzhiány okozta. A késedelem mértékét jól mutatja, hogy az 1921–1923-as megjelenésünek hirdetett I. kötet 11. számában SCHÖNFELD tanulmányához KRÄUSEL 1924 elején írta meg a bevezetőt. Felrója azonban, hogy a nyomdai munkálatok elhúzódnása miatt munkatársa időközben elhunyt. Az első bevezetőt követő második bevezetés keletkezése pedig már 1926. november, Frankfurt. Ez már valószínűleg a korrektúrázás ideje, de még ekkor is csak a hasábkorrektúráé. (A tördelt korrektúrába már nem lehetett volna beszúrni ilyen terjedelmes szövegrészt.) Tehát az I. kötet a tervezett három év helyett valószínűleg hét év alatt jelent meg. Az 1924–1926-ra szánt II. kötet I. füzetében (!) VON HUENE 1926-os évszámmal megjelent terjedelmes tanulmányát két előszó vezeti be. Mindkettő Tübingenben íródott, az első 1925. augusztus 31-én, a második 1926. május 22-én. A 3. szám EHRENBURG tanulmányával pedig az 1927-es évszámot viseli. Az I. kötet 10. számaként megjelent NOPCSA-monográfia TASNÁDI KUBACSKA (1969: 66) szerint csak 1928-ban és a Földtani Intézet kiadványaként látott napvilágot. Ekkor már NOPCSA volt az intézet igazgatója (TASNÁDI KUBACSKA 1945: 152).

NOPCSA azonban elégedetlen volt MAJER munkájával, egy idő után ki akarta kényszeríteni lemondását a főszerkesztői pozícióról.³ TASNÁDI KUBACSKA (1945: 277–278) röviden összefoglalja a lap sorsát. Ígéretesen indult, rengeteg táblával, azonban az egyes füzetek egyre késedelmesebb megjelenése és az anyagi nehézségek miatt először FEJÉRVÁRY köszönt le a tiszteletbeli társszerkesztő tisztségéről, majd NOPCSA is visszavonult. Utóbbi MAJERnek küldött levelében azt írta, ő FEJÉRVÁRY helyére LAMBRECHT Kálmánt javasolta annak feltételül, hogy a neve fönnmardjon a lap címlapján mint társszerkesztő. „MAJERnek ultimátumot küldtem” – írja LAMBRECHTnek –, hogy Doktor úr [LAMBRECHTet szólította így] legyen a szerkesztőség ügyvezető munkatársa, különben ő [NOPCSA] visszavonul a laptól. A vezetőváltásból azonban nem lett semmi, a *Palaeontologia Hungarica* megjelenése abbamaradt. Eleinte NOPCSA, akit

² Friedrich VON HUENE több kontinenst átfogó munkásságát és hatalmas kapcsolati hálóját, benne NOPCSA szerepét most lehet elkezdni feltérképezni, hogy megjelent CANDEIRO és FIGUEIRÓA (2018) problémafelvető tanulmánya, valamint HINZ és WERNEBURG (2019) minden részletet feltáró katalógusa a tübingeni őslénytani gyűjtemény levéltári anyagáról. Utóbbi főleg VON HUENE kézírataiból, rajzaiból és levelezéséből áll. NOPCSÁVAL való levelezésének több mint ötven darabját már ismerjük (TASNÁDI KUBACSKA 1945); a többi bizonyára Tübingenben rejtőzik.

³ NOPCSA 1927. november 30-án kelt levele von HUENÉNEK (TASNÁDI KUBACSKA 1945: 154.).

¹ A megüresedett professzori státusz betöltése körüli huzavonákról lásd SZEITZ (2013: 387–389)

közben kineveztek a Magyar Királyi Földtani Intézet igazgatójának, próbálta folytatni a lapot az intézet keretein belül, hogy a magyar kiadás dicsőségét fenntartsa (TASNÁDI KUBACSKA 1945: 277–278). Ennek részletei is további levéltári kutatásra várnak.

A pénzügyi háttérrel nem rendelkezünk bővebb információkkal. A korona inflációja a gazdaság minden szereplőjét nehézségek elé állította, mígnem 1927-ben bevezették az értékálló pengőt. 1927-ben a lap vesztesége már 12 000 vagy ennél is több német márkára rúgott, írja NOPCSA VON HUENÉNEK küldött, 1928. január 3-i levelében. Jelzi, hogy később – talán az előfizetőknek kiküldendő – körlevélben elfog számolni (WEISHAMPEL & KÄRCHER 2013: 469–470). Mindezek ellenére mindvégig fennmaradt a magas színvonalú előállítás, a nyomtatásban és a kötésben is extra költséget jelentő táblák készíttetése; a nyomdai színvonal az utolsó füzetig nem csökkent.

A megszűnés másik oka lehetett a folyóirat mögött álló *spiritus rector*, NOPCSA nehéz természete és a részben ebből adódó idő előtti távozása a Magyar Királyi Földtani Intézet éléről (KADIĆ 2010: 51–56; VADÁSZ 1933). NOPCSA mint a pénzzel és más erőforrásokkal rendelkező Földtani Intézet teljhatalmú vezetője, képes volt támogatni a folyóiratot, sőt intézete akár a kiadást is átvehette (TASNÁDI KUBACSKA 1969). NOPCSA ez irányú ténykedésének megismerése további, levéltári kutatásokat igényel.

NOPCSA Ferenc, a „tudomány széles látóhatáraihoz szokott kiváló elme itthon elbotlott a lábai körül nyüzsgő törpék figyelmen kívül hagyott hurkaiban. Nagyúr volt, mégsem tudta jobb utakra lendíteni a magyar tudománynak szerinte kátyuba rekedt, rozoga szekerét” (VADÁSZ 1933: 134). A csapdák milyenségére pazar fényt vet a *8 Órai Ujság* tárgyalótermi tudósítása 1930. április 12-én a MAJER és NOPCSA közötti becsületsértési perről (ANONYMUS 1930).

Utóélet

GÉCZY Barnabás *A magyarországi őslénytani története* című munkájában illő módon megemlíti és értékeli a folyóiratot, hangsúlyozva nemzetközi jellegét (GÉCZY 1995: 52; 2009: 82). A kiadást MAJER érdemének tulajdonítja.

A *Palaeontologia Hungarica* majdnem teljes sorozata megtalálható az Őslénytani Tanszék könyvtárában, füzetenként zöld vászonkötésben, aranyozott dombornyomású címmel. Valaha a Magyar Általános Kőszénbánya (MÁK) Bányászati Osztályának tulajdona volt. VADÁSZ Elemér, maga is elsősorban paleontológus, akkoriban a MÁK-nál dolgozott (FÜLÖP 1971: 343); talán ő szerezte be. VADÁSZ később az ELTE Földtani Tanszékének vezetője lett. Az ő révén kerülhetett az egyetemre ez a folyóirat is. Amikor VADÁSZ elérte, hogy az immár harminc éve üresedésben lévő őslénytani professzori posztot – TELEGDY-RÓTH Károllyal – betöltsék, a két tanszék között megosztották a könyvtárat. A *Palaeontologia Hungarica* majdnem teljes sorozata így került végül az Őslénytani Tanszék tulajdonába.

A folyóirat példányai ma már csak esetlegesen lelhetőek fel. Hazai és külföldi online katalógusok áttekintése alapján

az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) és a volt Magyar Állami Földtani Intézet állományában nem található meg (az OSZK csak ABEL rövid cikkét ismeri, bizonyára mint különnyomatot). Az Eötvös Loránd Tudományegyetem elektronikus katalógusa sem mutatja ki, pedig – mint említettem – itt megtalálható egy szinte hiánytalan sorozat. A WorldCat (www.worldcat.org) nemzetközi kumulatív katalógus jelzi meglétét a strasbourg-i egyetem, a párizsi Sorbonne és a Muséum national d’Histoire naturelle gyűjteményében. A londoni Natural History Museum, az Egyesült Államokban az University of Michigan (Ann Arbor), az University of Chicago, az University of Illinois at Urbana-Champaign, az University of Iowa (Iowa City), a Dél-afrikai Köztársaságban a pretoriai Council for Geoscience is birtokolja az általában majdnem teljes sorozatot. Megjegyzendő, hogy az I. kötet 9. számát egyik megvizsgált könyvtári katalógus sem ismeri; ez az Őslénytani Tanszék sorozatából is hiányzik.

A fentieknél nyilván sokkal több könyvtárban fellelhetők egyes füzeteket, vagy akár a teljes sorozat. Erre bizonyították, hogy a tanulmányok valamilyen módon hozzáférhetőek a kutatók számára, azokat olvassák, és saját munkáikban hivatkozzák. NOPCSA *Kallokibotium*-monográfiájának a Google Scholar tizenhét idézését ismeri, ebből tizenhatot 2000 utánról. OSBORNra hárman, ABELre ketten hivatkoznak, RICHTER Trilobita-tanulmányára tizenhárman, MÜLLER Crocodilusára tizenketten. FEJÉRVÁRY-LÁNGH kígyómonográfiájára ötvenhárman, WATSON skóciai karbon kétélűűre hatvanötön(!), NOPCSA *Rhabdodon*jára harminchatan, SCHÖNFELD fosszilis fáira nyolcan, SZUSKINra harminchatan, VON HUENE brazíliai Gondwana-gerinceseire tizenheten, HOFKERre tizenötön. Ismerve, hogy a Google csak kevés 2000-nél korábbi idézetet tart nyilván – és a 2000 utániakat sem hiánytalanul –, biztosak lehetünk abban, hogy a *Palaeontologia Hungarica*ban publikált tanulmányok érdemi hozzájárulást jelentettek az őslénytani fejlődéséhez. Nem avultak el az elmúlt majdnem egy évszázad során, nem egy közülük napjainkig megőrizte frissességét, szakmai jelentőségét, amit az utóbbi húsz évben megjelent szakmunkák rájuk való hivatkozása is fémjel. Szerzőik megbízták a *Palaeontologia Hungarica*ban, jó munkáikat küldték a folyóirat számára, és a lap – amíg megjelent – be is váltotta a hozzá fűzött reményeket.

Megvitatás

Egyelőre nem tudjuk, kinek az ötlete volt a *Palaeontologia Hungarica* megindítása. MAJER ambíciózus volt, talán túlságosan is az. Hírnév és üzleti siker keresése egyaránt vezethette abban, hogy saját pénzét költötte az első kötet kiadására. NOPCSÁVAL és FEJÉRVÁRYVAL, a két világhírű kutatóval történő együttműködése megalapozta a kiadvány iránti nemzetközi bizalmat. Kettejüknek a címlapon feltüntetett neve adott garanciát a színvonalra, vonzotta a szerzőket tanulmányaik beküldésére. Valószínű az is, hogy a köznépi-polgári származású MAJER Istvánnak imponált, hogy a neve

PALAEONTOLOGIA HUNGARICA

VOLUMEN II.

1924—1926.

FASCICULUS I.

EDITOR:
STEPHANUS MAJER PH. D.COEDITORES:
LIBER BARO FR. NOPCSA PH. D. ET LIBER BARO G. J. FEJÉRVÁRY PH. D.

GONDWANA-REPTILIEN

IN SÜDAMERIKA

VON FRIEDRICH FRHR. VON HUENE
IN TÜBINGEN

(MIT 37 TEXTFIGUREN UND 22 TAFELN)

BUDAPEST
1 9 2 6

2. ábra. A II. kötet 1. számának címlapja. A fejlécben hangsúlyosan, középre zárva MAJER, a közrendű szerkesztő neve. A két világhírű tudós, az arisztokrata NOPCSA és FEJÉRVÁRY nemesi rangja és neve alatta, szélre zárva. A teljes sort kitöltő, nagybetűs nevek a vastag vonalú, kettős diszléccsel együtt szinte sormintaként emelik ki MAJER István központi szerepét a folyóiratban. Mindhármojuk neve után a PhD fokozat mintegy jelzése annak, hogy MAJER tudományosan egyenrangúnak tekinti magát NOPCSÁVAL és FEJÉRVÁRYVAL

Figure 2. Title page of issue 1 of volume II. Note the central position of the name of the commoner editor, István MAJER. Below are the names of the two aristocrat co-editors, NOPCSA and FEJÉRVÁRY, both of world fame. Adding the PhD notation to each name indicates that MAJER considered himself at least equal with NOPCSA and FEJÉRVÁRY

mint (fő)szerkesztőé van feltüntetve a címlapon, alatta, mintegy alárendelve, a két arisztokrata társszerkesztő, báró NOPCSA és báró FEJÉRVÁRY neve, társadalmi rangjuknak a szakmában közel sem általános feltüntetésével (2. ábra). Nyilvánvaló azonban, hogy míg a nem különösebben jelentős tudományos munkásságú MAJER vitte a napi ügyeket, a szerkesztőségi levelezést (TASNÁDI KUBACSKA 1945: 152), a kiváló szerzőgárda nem az ő kérésére, hanem a világszerte ismert NOPCSA és FEJÉRVÁRY hívására állt össze, és küldött adott esetben jelentős, terjedelmes tanulmányokat az induló folyóiratnak.

NOPCSA levelezésében (TASNÁDI KUBACSKA 1945) fellelhető utalások is arra engednek következtetni, hogy ő volt a fő mozgató a tanulmányok beszerzése terén. WOODWARD angol paleontológus neki referált, hogy SZUSKIN, a paleo-meozoos gerincesek szentpétervári szakértője tanulmányon dolgozik a *Palaeontologia Hungarica* számára (TASNÁDI KUBACSKA 1945). Friedrich VON HUENÉnek 1924. augusztus 1-jén küldött levelében valami nagyobb tanulmányát kéri a folyóirat számára. 1925. január 2-i levelében megismétli kérését (WEISHAMPEL & KERSCHER 2013: 460, 462).

Miért NOPCSA? NOPCSA, amikor BETHLEN István miniszterelnök 1925 nyarán a Földtani Intézet igazgatójává kinevezte, első költségvetési irányzatában ezt írta: „Azért vállaltam az igazgatóságot, hogy a Földtani Intézetből nemzetközi tekintélynek örvendő intézetet csináljak...” Új életre keltette az intézet pompás kiadványsorozatait, nyomdát állított fel az intézetben, s kiadványait, térképeit maga nyomtatta (TASNÁDI KUBACSKA 1969: 63). 1928 őszére meghívta Budapestre a német Paläontologische Gesellschaft vándorgyűlését. A *Palaeontologia Hungarica* szerzői közül is többen megjelentek, például ABEL, EHRENBERG, KRÄUSEL és RICHTER. A magyar tudományosságának Trianon utáni bezártságából való kiemelése, a nemzetközi tudományos vérkeringésbe való visszacsatolása NOPCSÁNAK egyértelmű, hosszú távú célja volt.

Míg KLEBELSBERG csak azt kötötte ki, hogy legyen idegen nyelvű összefoglaló az állami támogatással megjelenő folyóiratoknál, könyveknél (KLEBELSBERG 1927a: 408), „hogy meg tudjuk mutatni, milyen nagyot produkál a magyar tudományosság” (KLEBELSBERG 1927b: 427), NOPCSA ennél tovább ment: ő magyar kiadású nemzetközi folyóiratot indított.

Köszönetnyilvánítás

GALÁ CZ András professzor (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Őslénytani Tanszék, Budapest) hívta fel a figyelmet a TASNÁDI KUBACSKA kötetében rejlő, MAJERRE vonatkozó utalásokra. Ugyanő számos hasznos megjegyzést fűzött a kéziratához. Carlos Roberto A. CANDEIRO professzor (Laboratório de Paleontologia e Evolução, Curso de Geologia, Universidade Federal de Goiás, Aparecida de Goiânia, Brazília) Friedrich VON HUENE munkásságának dél-amerikai vonatkozásairól adott tájékoztatást. SZENTE István minden apró részletre kiterjedő, gondos lektori véleményt adott, és MAJER életének későbbi szakaszaira vonatkozó utalásokkal látott el. Mindannyiuknak ezúton köszönöm segítségüket!

Irodalom – References

- ANONYMUS 1930: Tudósok háborúsága a *Palaeontologica Hungarica* és egy 2000 pengős kölcsön körül. – *Órai Ujság* **16/84** (1930. ápr. 12.), 14.
- CANDEIRO, C. R. A. & FIGUEIRÔA, S. F. M. 2018: Early twentieth-century paleontological research of Friedrich von Huene. Contributions to the knowledge of Late Cretaceous vertebrates of Central Brazil. – *Historical Biology* **30/8**, 1084–1093. <https://doi.org/10.1080/08912963.2017.1335311>
- FÓZYS I. 2000: *Nopcsa báró és a Kárpát-medence dinoszauruszai. A Magyarosaurus dacus és a többiek.* – Tatabánya, Alfadat-Press.
- FÜLÖP J. 1971: Dr. Vadász Elemér akadémikus emlékezete (1885–1970). – *Földtani Közlöny* **101/4**, 342–350.
- GÉCZY B. 1995: *A magyarországi őslénytan története. Akadémiai székfoglaló, 1994. február 7.* – (= Értekezések, Emlékezések.) Akadémiai, Budapest.
- GÉCZY B. 2007: *A magyarországi őslénytan története.* – Hantken, Budapest.
- HINZ, J. K. & WERNEBURG, I. 2019: The historical archive of the Palaeontological Collection of Tübingen, Germany. – *Palaeontologia Electronica* **22**(2.26A), 1–94. <https://doi.org/10.26879/907>
- KADIĆ O. 2010: *Kadić Ottokár, a magyar barlangkutatás atyja. Önéletrajz.* – Szerk. SZÉKELY Kinga. Budapest, Magyar Állami Földtani Intézet.
- KLEBELSBERG K. 1921: Elnöki megnyitó beszéd a Magyar Történelmi Társulat közgyűlésén. – *Századok* **1921**, 145–160.
- KLEBELSBERG K. 1927a: Az indemnitásról szóló törvényjavaslat tárgyalása kapcsán 1924. január 29-én tartott beszéd. – *Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai. 1916–1926.* Budapest: Athenaeum, 389–409.
- KLEBELSBERG K. 1927b: A középiskolákról szóló törvényjavaslat betérjesztése a magyar nemzetgyűlés 1924. március 26-iki ülésén. – *Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai. 1916–1926.* Budapest: Athenaeum, 410–431.
- MAJER, S. 1923: Spuren von Dinosauriern der Oberkreide im liegenden des kosder eocänen Kohlenflötzes. – *Földtani Közlöny* **51–52**, 113–114.
- MAURITZ B. 1925: Visszapillantás a Magyarhoni Földtani Társulat multjára. – *Földtani Közlöny* **55**, 5–11.
- SZEITZ P. 2013: Az ELTE Őslénytani Tanszék gyűjteményeinek története. – *Földtani Közlöny* **148/4**, 383–394.
- TASNÁDI KUBACSKA, A. 1945: *Franz Baron Nopcsa.* (Leben und Briefe Ungarischer Naturforscher, I.) – Budapest, Ungarisches Naturwissenschaftliches Museum.
- TASNÁDI KUBACSKA A. (szerk.) 1969: *A Földtani Intézet igazgatói. – 100 éves a Magyar Állami Földtani Intézet.* Budapest: Műszaki, 35–81.
- TASNÁDI KUBACSKA A. 1970: *Óriások birodalma.* – Móra, Budapest, 174 p.
- TÓTH-BARBALICS V. 2004: A Napkelet megalapítása. – *Magyar Könyvszemle* **120/3**, 238–256.
- VADÁSZ E. 1933: Egy nagy magyar tudós halálához. – *Századunk* **8(4–5)**, 133–134.
- WEISHAMPEL, D. B. & KERSCHER, O. 2013: Franz Baron Nopcsa. – *Historical Biology* **25/4**, 391–544. <https://doi.org/10.1080/08912963.2012.689745>

Kézirat beérkezett: 2023. 12. 30.

Függelék – Appendix

A Palaeontologia Hungarica füzeteinek bibliográfiai leírása

Év	Kötet	Füzet	Szerző	Cím	Terjedelem	Feltüntetett dátum
Reprint 1921– 1923	I.	1.	Francis NOPCSA	<i>Kallokibotium</i> , a primitive amphichelydean tortoise from the uppermost Cretaceous of Hungary	1–34. o., 5 á., 4 t.	1923
	I.	2.	Henry Fairfield OSBORN	Linnaean classification and phylogenetic classification of the Proboscidea	35–54. o., 5 á.	1923
	I.	3.	Othenio ABEL	Gedanken über die Ursachen der Degeneration und deren phylogenetische Bedeutung	55–62. o.	1923
	I.	4.	Alexander PONGRÁCZ	Fossile Insekten aus Ungarn. I. Tertiäre Odonatenlarve von Tállya. – II. Die Fossiles Insekten von Ungarn und ihre Beziehungen zur gegenwärtigen Fauna.	63–76. o., 2 á.	1923
	I.	5.	Rudolf RICHTER	Von Bau und Leben der Trilobiten. III. Die Beziehung von Glatze und Magen. – IV. Die Versteifungen der Schale und daraus hervorgehende Konvergenzen.	77–108. o., 37 á.	1923
	I.	6.	Lorenz MÜLLER	<i>Crocodylus siamensis</i> Schneid. und <i>Crocodylus ossifragus</i> Dubois	109–122. o., 5 á.	1923
	I.	7.	A. M. von FEJÉRVÁRY- LÁNGH	Beiträge zu einer Monographie der fossilen Ophisaurier	123–220. o., 43 á., 5 t.	1923
	I.	8.	D. M. S. WATSON	The Carboniferous Amphibia of Scotland	221–252. o., 27 á., 3 t.	1923
		9.		Nem ismert		
	I.	10.	Franz Baron NOPCSA	Dinosaurierreste aus Siebenbürgen. IV. Die Wirbelsäule von <i>Rhabdodon</i> und <i>Orthomerus</i>	273–304. o., 1 á., 6 t.	1925
	I.	11.	G. SCHÖNFELD	Zersetzungserscheinungen an fossilen Hölzern und ihre Bedeutung für die Genesis der Braunkohlenflöze, mit einem Vorwort von R. Kräusel	305–322. o., 3 á., 1 t.	1926
	I.	12.	Peter P. SUSHKIN	Notes on the pre-Jurassic Tetrapoda from Russia. I: <i>Dicynodon amalitzkii</i> , n. sp. – II. Contributions to the morphology and ethology of the Anomodontia. – II. On Seymouriamorphae from the Upper Permian of North Dvina.	323–344. o., 19 á., 1 t.	1926
1924– 1926	II.	1.	Friedrich VON HUENE	Gondwana-Reptilien in Südamerika	1–108. o., 37 á., 22 t.	1926
	II.	2.	J. HOFKER	<i>Archegosaurus decheni</i> Goldfuss	?	
	II.	3.	Kurt EHRENBERG	Über Epiphysenbildungen auf den Hinterhauptcondylen fossiler und recenter Bären	131–?, 10 á.	1927

A leírás a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Őslénytani Tanszékének könyvtárában (jelenleg az ELTE Természettudományi Kar könyvtárában) őrzött, díszkötésű különnyomat-példányokról készült.

A szerkesztő mindvégig mint Stephanus MAJER Ph. D. van feltüntetve. Társzerkesztők az I. kötetben: Liber Baro Fr. dr. NOPCSA Ph. D. és Liber Baro G. J. dr. FEJÉRVÁRY Ph. D., a II. kötetben továbbra is MAJER a szerkesztő, a társzerkesztő már csak FEJÉRVÁRY.

Az I. kötet összesen 344 főlíó méretű oldalal jelent meg több mint 160 ábrával és 20 táblával. A II. kötet már vékonyabb, mindössze 140 oldalas, több mint 47 ábrával és 38 táblával.